

copia Vogel); altrament manca en el valencià Sanelo, J. Marc, Aversó, *Cat.-Aleml., Tb. Pu.* de Pou, Torra, Lacav., Belv., Figuera, Careta Vidal, Balari, Moll (*Supl. al REW*). No el porten Ag., *Gram.* Fabra de 1912, ni el DOrt., ni fou recollit en els vocab. dialectals del BDC ni del BDL. Els primers a recollir-lo foren el Dfa. i el fascicle de l'AlcM, que sortiren a la mateixa data. Crec recordar que figurava en els cedularis de la S. F. de l'IEC. —³ Cf. BDC xxii, 252n. —⁴ ¿Significa realment «adulador» a Reus? potser no és més que un malentès del col·laborador que transmet e¹ mot. Si pensem que també *balafi* voldria dir «cosa mal feta (escalaborn)» i «menyspreu manifestat sobre una cosa» en la ploma del vigatà Mn. Collell, tot segons AlcM, serien també el resultat de desviacions semàntiques, no incomparables, ni descartarem que tot sigui exacte, al capdavant, ni menys ho acceptarem decididament com a moneda de bona llei (Collell no fou més sòlid en lèxic que en l'amistat). —⁵ Cap. xxv: igual en l'ed. prínceps, eixida del llit mortal de l'autor (p. 382), que en la 4.ª (294), on es veu de vegades la mà d'un amic pòstum. —⁶ És evident que això és una errada. Si és tipogràfica o deguda al publicador del document, i si està per *rebuts* o per *retuts*, ni puc decidir-ho ni és essencial per al present article a fi d'aclarir el sentit del context així com així l'acompanyament sinonímic o *tornats* ens en dispensarà) i consta igual en les dues edicions d'AlcM. —⁷ La *i*- i àdhuc la *m*- poden ser degudes a la influència de *millantarsi* 'jactar-se'.

BALAIIX, de l'ar. *balābš* id., del nom de la província persa de *Balābšān*, d'on provenien aquestes pedres precioses. □ 1.^a doc.: 1275, AlcM; 1313.

En un doc. d'aquesta data figura *balays* junt amb *robí* i altres pedres (Finke, *Acta Arag.* III, 240); Cerverí de Girona fa rimar *balays* amb onze mots en *-ais* en el 92/39, 44; tot seguit es troba sovint la forma *balaix* (4 vegades en els docs. medievals despullats en l'Inv. d'Alart que indico s. v. *encastar*); «may res los fall / ... volen les mans / ab diamans, / *balaix*,¹ rubins, / granats, jacçins, / porten çafir...», J. Roig, *Spill*, 8349; «pedres precioses... *balaix*, és vermell, casi encarnat: *belaustius*», 1575, OPou. Tracten de l'etimologia i transmissió del mot Baist (RFgn. IV, 358), Terlingen (335), el meu DCEC I, 373, s. v. *balaj*; vegeu més dades allí i Dozy, *Gloss.*, s. v., i *Suppl.* I, 109a.²

DERIV.: *Balaxet* [1403, AlcM], dim. que es devia usar bastant, i que del català passà a l'arag. *balaxet*, que és llegeix en un inv. de 1402 (BRAE II, 221).

¹ Potser, doncs, admetia *balaix* com a plural, a causa de l'origen, o com a arcaisme poètic (com ho prova el metre, per bé que el ms. ho altera en *balaxos*); i el cas de *çafir* a continuació mostra que potser volia usar-ho com a singular. —² Veg. en aquestes cites d'autors àrabs que usen *Balābšān* com a nom d'aquest país irani, en lloc del seu nom normal i més conegut *Badābšān*. El nom de la pe-

dra el dóna en la forma *balābš*, però com que va sense vocals en fonts manuscrites, no és segur que, almenys en part d'elles, no es tracti de *balābšī* accentuació vulgar de l'ètnic que seria més normalment *balābšī*, car les formes romàniques (i fins alguna de les àrabs més vulgars) podrien resultar tant de l'una com de l'altra variant. El viatger castellà González de Clavijo c. a l'a. 1400 diu que vénen de *Balaxia* prop de Samarcanda, que és en efecte cap a on es troba el *Badābšān*, i si bé ell ho dona com el nom d'una «ciutat», pot voler dir el mateix, car al capdavant també pot ser que les dues formes mss. corresponguin a una mateixa i sola pronúncia. En castellà es documenta des de c. 1330 i en italià des de Dante (*balasso*, it. mod. *balascio*); i essent si fa no fa igual la data en les tres llengües, no hi ha raó ferma per decidir si totes tres reberen el mot directament o una d'elles per conducte de l'altra; un poc abans ja veiem l'oc. ant. *balais* (fi S. XII, Rayn. II, 171b), data que tampoc no és decisiva en aquest sentit.

Bàlan, V. *aglà*

BALANÇA, del ll. vg. **BILANCIA*, mot que obli- guen a suposar totes les llengües romàniques, i que substituï el clàssic *LIBRA*; degué ser un derivat adjectiu del ll. tardà *BILANX* id. (S. IV), compost de *BI-* 'dos' i *LANX* 'plat de balança'. □ 1.ª doc.: fi S. XIII.

És clar que estigué en ús des de l'origen de la llengua; en tot cas abunda en les obres de Lluïl i en altres de data immediata. En totes les llengües romàniques de l'Oest la pronúncia vulgar **belancia* apareix canviada en **balancia* per un fet corrent en mots d'aquest tipus fonètic (cf. *SILVATICUS* > *salvatge*). Per a l'antiguitat i l'extensió de l'ús en romànic general, veg. *REW* i *FEW*, s. v., *DCEC*, 374. En català es troba també sovint, i ja des d'antic, l'ac. més laxa, 'plat de balança', que veiem en Isabel de Villena i en OPou («*lanx*: les *balances* que pengen, *bilanx*...», p. 200).

DERIV.: *Balancejar* [mj. S. xv, *Curial*; *-ejar-se*, pall BDC xxiii, 258; «als peus del puig rodola son cap y 's *balanceja*, / l'esperit de les ones damunt l'or dels sembrats», *Atl.* v, 59] i *balançar* [S. XII; 1839 Lab.; *-ar-se*, Maragall], mots que s'han usat força generalment amb igual construcció i sentit, si bé en el segon la construcció transitiva predomina més que en el primer, que al principi predominà més en aquell; *balançada* [escrs. Renaix.; no Lab. 1839]; ¹ *balanceig*. D'un encreuament de *balancejar-se* amb el sinònim *bressolejar* (Verdaguer els usà tots dos si bé aquest més aviat com a tr.) resultà *bransolejar* [Verdaguer; «fer tentines», Ed. Fontserè, 1932, *CiFiNat.*, s. v. i p. 102] (potser directament o com a forma dissimilada de **balançolejar*, i degué haver-hi infl. de *bressal(ej)ar* i de *balandrejar*); *bransoleig*. *Balancer* 'oficial que pesa la moneda' [1667], id. o *balancera* 'diversos enginyers o pals d'enginyers'; ² *balançari* «balanzario» (Escrig). *Balancé* [c. 1895, *DBalari*; *Dfa.*, no *AlcM*; recordo que